

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

ВЕРТУГІНА ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 37.013+37.3.2[:376-056.262(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗОРОВИМ
ВІДХИЛЕННЯМ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному вищому навчальному закладі «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор,
ЛУЦАН Надія Іванівна,
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», завідувач
кафедри математичних та природничих
дисциплін початкової освіти.

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
БОГУШ Алла Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»,
завідувач кафедри теорії і методики
дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент,
Черепаня Наталія Іванівна,
Мукачівський державний університет,
доцент кафедри педагогіки й методики
дошкільної та початкової освіти.

Захист відбудеться «24» грудня 2014 р. о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.04 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розіслано «23» листопада 2014 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. О. Татарина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження зумовлена сучасними вимогами до формування життєвої компетентності особистості на всіх рівнях освіти від дошкільця до вищої школи; пріоритетними напрямками модернізації дошкільньої освіти в Україні, особливостями розвитку і підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в загальноосвітній школі.

Проблема підготовки дітей до школи розглядалась класиками педагогічної науки, зокрема Я. Коменським, К. Ушинським, С. Русовою, В. Сухомлинським, а також психологами Л. Виготським, А. Венгером, О. Лурія, Д. Ельконіним, О. Запорожцем, В. Котирло, Т. Піроженко, О. Проскурою та ін.

На сучасному етапі підготовка дітей до навчання в школі досліджується в різних напрямках: наступність дошкільної і початкової ланок освіти (А. Богуш, Н. Гавриш, М. Машовець, О. Проскура, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Федорович та ін.), мовленнєва готовність дітей до школи (А. Богуш, К. Крутій, Н. Шиліна); педагогічні і організаційно-педагогічні умови підготовки дітей до школи (О. Козлюк, Ю. Малікова, О. Мартиненко, Н. Черепаня та ін.).

Проблема підготовки до школи дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням у спеціальних дошкільних навчальних закладах розглядається такими вченими, як Ю. Бистрова, Л. Вавіна, І. Гудим, Т. Дегтяренко, В. Коваленко, А. Колупаєва, А. Петруня, І. Сасіна, Т. Семенишена, Н. Сухоніна та ін. Водночас практика засвідчує, що з кожним роком збільшується кількість дітей дошкільного віку із зоровим відхиленням, а спеціальні дошкільні навчальні заклади не в змозі забезпечити дошкільною освітою дітей, які потребують особливих освітніх послуг. Ці діти здобувають дошкільну освіту в загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах і продовжують навчатись у загальноосвітніх школах. Натомість дослідження з підготовки до навчання у школі дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням у межах загальноосвітнього дошкільного навчального закладу не були предметом спеціального розгляду науковців України.

Спостереження за дітьми із зоровим відхиленням, які відвідують дошкільний навчальний заклад, виявило низку суперечностей між:

- вимогами сьогодення щодо залучення дітей дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах і невідповідністю педагогічних умов організації навчання дітей із зоровим відхиленням на етапі підготовки їх до школи;
- реаліями відвідування загальноосвітніх дошкільних навчальних закладів дітьми із зоровим відхиленням і відсутністю науково обґрунтованих методичних рекомендацій з підготовки дітей дошкільного віку

ку із зоровим відхиленням до навчання у школі;

- невідповідністю вихователів загальноосвітніх дошкільних навчальних закладів до роботи з дітьми із зоровим відхиленням і вимогами шкільної освіти щодо підготовленості дітей старшого дошкільного віку до навчання у загальноосвітній школі;

- нерозумінням батьками особливостей розвитку і навчання дітей із зоровим відхиленням і їхнім бажанням бачити свою дитину гармонійно розвиненою.

Означені суперечності зумовили вибір теми дослідження: **«Педагогічні умови підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі».**

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри математичних і природничих дисциплін початкової освіти “Підготовка майбутніх фахівців в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору” [№ 0110U008158], що входила до плану наукової роботи Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника». Автором досліджено аспект підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 12 від 01.07.2008 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 10 від 23.12.2008 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й експериментально апробувати педагогічні умови підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі в загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах.

Завдання дослідження.

1. Визначити зміст і структуру феномена «підготовленість дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі»; уточнити поняття «інклюзивна освіта», «діти із зоровим відхиленням».

2. Визначити критерії, показники і схарактеризувати рівні підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі в загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах.

3. Обґрунтувати педагогічні умови підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

4. Розробити та експериментально апробувати модель і методику підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі у загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах.

Об'єкт дослідження: підготовка дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

Предмет дослідження: експериментальна методика підготовки дітей

старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі у загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах.

Гіпотеза дослідження: підготовка дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі у загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах буде ефективною, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- забезпечення індивідуально-диференційованого навчання дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням;
- занурення дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням в активну пізнавально-ігрову діяльність;
- взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у підготовці дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

Методи дослідження. Для досягнення мети, розв'язання завдань дослідження було використано комплекс методів дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, систематизація наукових джерел з досліджуваної проблеми з метою визначення теоретичних позицій, ключових понять, критеріїв, показників, педагогічних умов, узагальнення наукової і методичної психолого-педагогічної літератури з проблеми підготовки дітей до школи. Для з'ясування стану підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі було використано емпіричні методи: аналіз чинних програм, навчально-виховних планів роботи вихователів старших груп, спостереження і запис роботи вихователів щодо здійснення диференційованого підходу до дітей із зоровим відхиленням; бесіди, анкетування вихователів; аналіз медичних карток дітей, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і прикінцевий етапи) з метою виявлення рівнів підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у загальноосвітній школі. Для узагальнення одержаних результатів задіяно методи математичної статистики: кількісний та якісний аналіз експериментальних даних щодо підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

Базою дослідження виступили дошкільні навчальні заклади № 83, 125, 512, 672, №689, № 690, №742, 755, 771, 781 Деснянського району м. Києва, №56, №72, №518, №563, №626, №679, школа-дошкільний навчальний заклад «Перлина» Подільського району м. Києва, № 19 «Троянда», №22 «Світанок» м. Івано-Франківськ; на різних етапах експериментально-дослідною роботою було охоплено 100 дітей дошкільного віку, 30 вихователів дошкільних навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів: вперше визначено і науково обґрунтовано педагогічні умови підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в школі в загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах (забезпечення індивідуа-

льно-диференційованого навчання дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням; занурення дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням в активну пізнавально-ігрову діяльність; взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у підготовці дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі); розкрито сутність і структуру феномена «підготовленість дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі»; виявлено критерії (мотиваційно-вольовий, когнітивний, комунікативно-мовленнєвий) з відповідними показниками та схарактеризовано рівні (високий, достатній, задовільний, низький) підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі; розроблено модель підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі; уточнено поняття «інклюзивна освіта», «діти із зоровим відхиленням», набула подальшого розвитку методика підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі в загальноосвітніх дошкільних навчальних закладах.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено діагностувальну та експериментальну методики підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі; систему вправ, ситуацій, ігор для дітей із зоровим відхиленням на етапі їхньої підготовки до школи; складено план і зміст тематичного семінару для вихователів «Підготовка дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі». Матеріали дослідження можуть бути використані в навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу; в системі підвищення кваліфікації та перепідготовки вихователів ДНЗ; у розробці програм навчання, виховання і розвитку дітей дошкільного віку із зоровим відхиленням, у підготовці методичних посібників для ДНЗ та у практиці підготовки майбутніх вихователів у системі вищої освіти.

Основні положення і результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес дошкільних навчальних закладів № 83 (акт № 23 від 14.06.2014 р.), № 125 (акт № 32 від 17.06.2014 р.), № 512 (акт № 19 від 25.03.2014 р.), № 672 (акт № 22 від 27.12.2013 р.), № 689 (акт № 16 від 18.04.2014 р.), № 690 (акт № 24/1 від 14.03.2014 р.), 742 (акт № 33 від 25.06.2014 р.), 755 (акт № 27 від 03.06.2014 р.), 771 (акт № 22 від 28.05.2014 р.), 781 (акт № 25 від 14.05. 2014 р. Деснянського району м. Києва; № 56, № 72, №518, №563, №626, №679, школи-дошкільного навчального закладу «Перлина» Подільського району м. Києва (акт №1616 від 04.11.2014 р.); № 19 «Троянда» (акт №158 від 25.09. 2014 р., № 22 (акт №77 від 22.09.2014 р.), м. Івано-Франківськ, в Уманському державному педагогічному університеті (акт № 324/01 від 27.02.2012 р.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на: міжнародних «Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності» (м. Маріуполь, 13-14 квітня 2010 р.), «Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір» (м. Київ, 28-29 березня 2012 р.). «Читання в контексті розвитку інформаційного суспільства» (м. Кам'янець-Подільський, 17-18 квітня 2012 р.), «Наука вчора, сьогодні, завтра» (г. Новосибірськ, 24 июля 2013 г.); всеукраїнських «Українська етнопедагогіка у контексті розвитку сучасних теорій виховання та навчання» (м. Івано-Франківськ, 11-12 листопада 2005 р.), «В.О. Сухомлинський і сучасність: до 90-річчя з дня народження В.О. Сухомлинського» (м. Одеса, 14–16 вересня 2008 р), «Формування культури родинного виховання: проблеми і перспективи» (м. Івано-Франківськ, 10 – 12 жовтня 2008 р.), «Реалізація наступності дошкільної і початкової освіти (м. Київ, 14-15 травня 2009 р.), «Формування професійної компетентності вчителя початкових класів» (м. Івано-Франківськ, 22-24 вересня 2010 р.), «Дошкільна освіта в умовах інтеграції: історія, проблеми, перспективи» (м. Ніжин, 21-22 жовтня 2010 р.) науково-практичних конференціях; на міжвузівській науково-практичній конференції студентів, аспірантів, викладачів і науковців «Гуманне виховання як формуюча складова сучасного змісту освіти» (м. Умань, 4 квітня 2012 р.) та на науково-методичних семінарах «Філософія для дітей та дорослих за літературними творами В.О.Сухомлинського» (м. Бровари, 20.04.2010 р.), «Сучасні підходи до підготовки майбутнього педагога в умовах неперервності педагогічної освіти» (м. Богуслав, 04.11.2010 р.), «Практика використання інформаційних технологій у дошкільній освіті» (м. Київ, 23.05.2011 р.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено у 24 публікаціях автора, з них 14 – у фахових виданнях України, 1 – у фаховому електронному виданні іншої країни (Росія), 2 – у виданнях навчально-методичного характеру (у співавторстві), 1 навчальна програма (у співавторстві), 4 – у працях апробаційного характеру, 2 – додатково відображають результати дисертації.

Особистий внесок автора в роботі у співавторстві полягає в розробці моделі підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі; визначенні критеріїв, показників, рівнів підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі, розробці методичних рекомендацій до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина» (розділ «Діти з особливими освітніми потребами») (2012 р.). Усі результати, представлені в дисертації, отримано одноосібно.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (226 найменувань, з них

4 – іноземною мовою), що обіймає 27 сторінок, 9 додатків. Загальний обсяг дисертації – 230 сторінок, основний текст дисертації викладено на 175 сторінках. Робота містить 9 таблиць, 1 рисунок, що обіймають 4 сторінки основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи дослідження, розкрито його наукову новизну і практичну значущість, висвітлено відомості про базу дослідження, подано дані про апробацію й упровадження результатів дослідження, загальну кількість публікацій, структуру роботи.

У першому розділі «Теоретичні засади підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи» схарактеризовано стан проблеми підготовки дітей старшого дошкільного віку до школи у теорії і практиці освіти, уточнено зміст понять «інклюзивна освіта», «діти із зоровим відхиленням», розкрито зміст і структуру феномена «підготовленість дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в школі».

Підготовка дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі в педагогічному аспекті на сучасному етапі досліджувалась ученими (Л. Артемова, А. Богуш, З. Борисова, Р. Буре, Н. Ветлугіна, Е. Вільчковський, А. Давидчук, Т. Козакова, В. Логінова, В. Нечаєва, Г. Петроченко, Є. Радіна, Т. Усова та ін.), які визначили чинники готовності дітей до навчання у школі: розумовий (В. Логінова, Г. Петроченко, Г. Усова та ін.); моральний (Л. Артемова, В. Нечаєва та ін.); фізичний (Е. Вільчковський, Г. Петроченко); трудовий (З. Борисова, Р. Буре); естетичний (Н. Ветлугіна, Т. Козакова); поведінковий (Л. Артемова), мовленнєвий (А. Богуш, Н. Шиліна).

Узагальнення поглядів учених щодо підготовки дошкільників до шкільного навчання дає підстави виокремити два підходи до організації їхньої підготовки, а саме: функціональний, що передбачає озброєння дитини, як об'єкта педагогічних впливів, необхідним для подальшого навчання комплексом знань, умінь і навичок, і особистісний, що спрямований на гармонійний розвиток особистості дитини як активного суб'єкта навчально-виховного процесу (Ш. Амонашвілі, О. Савченко, В. Сухомлинський, Л. Федорович та ін.).

Підготовка до навчання у школі – цілеспрямований, систематичний процес оволодіння дітьми знаннями і навичками у поєднанні з усіма процесами життєдіяльності дошкільника, завдяки чому формується комплексна готовність до систематичного навчання у школі, яка включає фізичний розвиток, психологічні якості, пізнавальні здібності, загальний розвиток, особливості характеру поведінки, пізнавальні інтереси і мотиви поведінки.

Проблема інклюзивної освіти була об'єктом досліджень російських (Л. Солнцева, В. Феоктистова, Л. Ростомашвілі, Л. Шипіцина та ін.) та зарубіжних (М. Волері, Дж.С. Вілберс, Е. Деніельс, К. Стаффорд та ін.) науковців. Так, російськими вченими (Л. Солнцева, Н. Соколова, І. Тюрлік, Л. Шипіцина) проведено низку досліджень, присвячених інтегрованому навчанню дітей із зоровим відхиленням. Система інклюзивної освіти впроваджена в багатьох країнах Європи та Америки (М. Бін, В. Бледенгроен, В. Бішоп, А. Пренгел, Н. Слабо та ін.). В. Бледенгроен вивчав моторний розвиток глухо-сліпих дітей, А. Пренгел – освіту дітей в інклюзивних класах, Н. Слабо акцентує увагу на підготовці дітей із зоровим відхиленням на «порозі школи».

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що забезпечує права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання (А. Колупаєва, Ю. Найда, Н. Софій). Інклюзивне навчання передбачає створення умов для отримання, засвоєння і використання знань, умінь і навичок дітьми з особливими освітніми потребами в різних видах діяльності.

Діти із зоровим відхиленням – це діти з особливими освітніми потребами, які сприймають довколишній світ ушкодженим зором.

Проблема інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір перебуває в зоні уваги українських учених (В. Бондар, Л. Даниленко, А. Колупаєва, Ю. Найда, Т. Ілляшенко, А. Обухівська, І. Родименко, А. Шевцов та ін.). У дослідженнях Л. Будяк визначено організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушенням психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі; результати дослідження І. Гудим визначають шляхи формування у дошкільників із зоровим відхиленням невербальних засобів комунікації; розвиток сенсорно-перцептивної діяльності у слабкозорих учнів у підготовчий період вивчення математики висвітлено в наукових доробках Н. Сухоніної. Водночас ще спостерігається ситуація, коли права дітей з особливими потребами на здобуття освіти, соціальну інтеграцію лише декларуються за відсутності механізмів їх реалізації та недостатнього знання ефективних практик навчання, а результати досліджень, що були проведені, не досить часто впроваджуються в освітню практику.

На сучасному етапі інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір України є одним з напрямів гуманізації всієї системи освіти та відповідає пріоритетам державної політики.

Більшість таких дітей може навчатись у загальноосвітніх школах за умови реалізації інклюзивної моделі освіти.

Отже, специфіка підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням у дошкільних навчальних закладах полягає в забез-

печенні сучасних належних умов для розвитку дітей, враховуючи їх індивідуальні особливості, ступінь і характер зорового відхилення.

Підготовленість дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі розуміємо як складне динамічне інтегральне утворення, що характеризується сукупністю теоретичних знань і практичних умінь з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, ступеня і характеру зорового відхилення, що виступають підґрунтям формування різних компетенцій, умінь і навичок, необхідних для успішного їхнього навчання у школі та передбачає: фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний розвиток дитини, готовність до взаємодії з довколишнім світом, розвиток специфічних видів діяльності дошкільників, які визначають і забезпечують легку адаптацію дитини до нового соціального статусу і є фундаментальними для дошкільного дитинства.

Отже, підготовленість дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі є результатом реалізації створених педагогічних і психологічних умов для їхнього гармонійного цілісного розвитку, в основі яких лежить врахування особливостей розвитку дитини із зоровим відхиленням, специфіки навчання, що сприятиме її адаптації до умов шкільного навчання

У другому розділі «Експериментальна методика підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в школі» проаналізовано стан підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням у дошкільних навчальних закладах до навчання у школі, визначено критерії і показники, схарактеризовано та виявлено рівні підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі, обґрунтовано педагогічні умови підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі, розроблено модель та експериментальну методику підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі; подано порівняльні результати констатувального і прикінцевого етапів дослідження.

На пошуково-розвідувальному етапі експерименту проаналізовано чинні програми розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку та програми корекційної спрямованості для дітей із зоровим відхиленням, проведено анкетування вихователів і батьків, здійснено аналіз навчально-виховних планів роботи вихователів.

З'ясовано, що діти із зоровим відхиленням (амбліопія, косоокість, астигматизм, міопія середнього ступеню, гіперметропія) здебільшого відвідують загальноосвітні дошкільні навчальні заклади. Аналіз чинних програм розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку показав, що в них здебільшого відсутні завдання для роботи з дітьми з особливими потребами і відхиленнями в розвитку, не враховуються ці особливості в під-

готовці дітей із зоровим відхиленням до навчання в школі. Результати анкетування батьків дітей із зоровим відхиленням свідчать про те, що вони пріоритетним вважають навчання своїх дітей у загальноосвітній школі нарівні з дітьми без зорових відхилень.

На констатувальному етапі експерименту було визначено критерії і показники оцінювання рівнів підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі. Мотиваційно-вольовий критерій з показниками: наявність у дітей мотивів до навчання в школі; уміння дітей діяти за правилами; довільність поведінки дітей. Когнітивний критерій з показниками: обізнаність дітей з предметним довідкам; обізнаність дітей з природним довідкам; наявність елементарних математичних уявлень. Комунікативно-мовленнєвий критерій з показниками: володіння дітьми нормативним мовленням; уміння дітей зв'язно висловлюватись; наявність умінь спілкуватись у соціальному середовищі.

Окреслені критерії і показники виступили підґрунтям для виокремлення рівнів підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі: високий, достатній, задовільний, низький.

Високий рівень. Дитина виявляє позитивне ставлення до школи, бажання вчитись; знає вимоги до поведінки учнів 1 класу, ініціативна в іграх шкільної тематики; обізнана з предметним довідкам (знаходить по 2-3 і більше ознак і різниці, і схожості в предметах та об'єктах), здатна до узагальнення, самостійно може скласти 2-3 завдання на узагальнення, в природному довідкам орієнтується, встановлює залежності між об'єктами природи, сезонними і природними явищами, самостійно звертає увагу на більшість об'єктів «неживої» природи, рослинного та тваринного світу; пояснює причину деяких природних явищ, орієнтується в порах року, діяльності людей у різні пори року, зміні поведінки тварин, птахів залежно від змін у природі; рахує в межах 10; самостійно складає задачі на додавання і віднімання; пояснює всі дії, викладає задачі цифрами і знаками, орієнтується в просторі, чітко називає просторове розміщення предметів по відношенню від себе і від будь-якого предмета, самостійно класифікує геометричні фігури і пояснює, за якою ознакою була здійснена класифікація. Упорядковує висловлювання на основі власного набутого сенсорного досвіду; володіє культурою мовлення та спілкування: розрізняє звуки рідної мови, здійснює звуковий аналіз слів, має збалансований словниковий запас слів, правильно вживає всі граматичні форми (рід, число, відмінок, час, дієслово); дотримується нормативних показників у вживанні суфіксів, префіксів, чергуванні приголосних та інших граматичних форм, правильно називає 6-8 предметів, 8-10 прикметників, 8-10 дієслів, самостійно складає розповідь, співвідносить тему розповіді з її сюжетом, кількість речень у розповіді до 15, вживає всі частини мови, підтримує запропонований діалог відповідно теми, складає розповіді, невимушено

вступає в розмову з дітьми, дорослими, підтримує розмову по телефону, можуть спілкуватись з ровесником і чужою, але знайомою людиною, виявляє ініціативність у 8 - 9 ситуаціях. Сума балів за всіма показниками дорівнює 23-27 балам.

Достатній рівень. У дитини є бажання йти до школи; вона позитивно ставиться до школи; водночас має поверхові уявлення про школу: виявляє активність до ігор з теми «Школа», проте не завжди бере в них участь, знає правила поведінки та не завжди їх дотримується, не виконує повсякденні обов'язки, хоча і знає їх. Дитина добре орієнтується у предметному довір'ї, може знайти 1-2 ознаки різниці між предметами; здатна до узагальнення, натомість самостійно не може скласти завдання на узагальнення; орієнтується в назвах рослин і тварин найближчого оточення; виявляє інтерес до довір'ї та самої себе, рахує в межах 10; складає задачі самостійно, пояснює їх і викладає дії цифрами, визначає просторове розміщення предметів відносно себе; водночас відчуває труднощі у визначенні розміщення предмета по відношенню до іншого предмета; класифікує геометричні фігури, хоча пояснює свої дії з допомогою дорослого. Правильно вживає всі граматичні форми в мовленні, трапляється від 2 до 5 помилок різного характеру за результатами виконання всіх завдань, правильно називає 3-5 предметів, 5-7 прикметників, 5-7 дієслів, складає розповідь самостійно, розповідає, використовуючи мовні засоби виразності, співвідносить тему розповіді і сюжет, кількість речень у розповіді – до 10, виявляє ініціативу у спілкуванні, проявляє ініціативність у 6-7 ситуаціях, вміє вести діалог; відчуває труднощі у спілкуванні з дорослим, але знаходить спільну мову з ровесниками. Сума балів за всіма показниками дорівнює 18-22 балам.

Задовільний рівень. У дитини наявне бажання йти до школи, але вона має досить поверхові уявлення про школу; проявляє активність до ігор на теми школи, проте не завжди і з короткотривалою зацікавленістю; знає правила поведінки, хоча не завжди їх дотримується, подекуди справляється з повсякденними обов'язками, хоч і знає їх. Дитина легко орієнтується в предметному довір'ї, може знайти 1-2 ознаки різниці між предметами; здатна до узагальнення, проте самостійно не може скласти завдання на узагальнення, припускається помилок у визначенні взаємозв'язку між живою і неживою природою; рахує в межах 10, складає задачі за малюнком, викладає розв'язок з допомогою дорослого; у неї наявні помилки у відповідях щодо визначення розміщення предметів відносно себе та інших; правильно розподіляє геометричні фігури і пояснює тільки з допомогою і підказкою дорослого. Наявні помилки в граматичній правильності мовлення: в мовленні наявні 6-8 помилок різного характеру за результатами виконання всіх завдань; правильно називає 2-3 предмета, 3-4 прикметника, 2-4 дієслова, відчуває труднощі у складанні розповіді;

розповідає за навідними запитаннями, кількість речень у розповіді – до 7-8, вживає 6 ввічливих слів, виявляє ініціативу у 4-5 ситуаціях, вступає в бесіду лише після заохочення дорослого, відчуває труднощі як у спілкуванні по телефону, так і при безпосередньому спілкуванні з людьми. Сума балів за всіма показниками дорівнює: 15-17 балам.

Низький рівень. Дитина не має бажання йти до школи; боїться школи, виражає тривогу, неухважна до дотримання правил поведінки, знає свої обов'язки, проте їх не виконує; орієнтується у предметному докільлі, знаходить суттєві відмінності лише з допомогою дорослого, не узагальнює схожі предмети, не може назвати їх одним словом; слабо орієнтується у природних явищах; рахує в межах 10 і складає задачі тільки з допомогою дорослого; не розуміє поняття «задача», «умова», «розв'язок»; не може правильно відповісти на поставлені запитання щодо розміщення предметів; не вміє класифікувати геометричні фігури. Має певні порушення мовлення, припускається помилок у визначенні звуків у словах; словник бідний, трапляються до 9 помилок різного характеру; правильно називає окремі предмети, прикметники, дієслова; розповідь складає з допомогою дорослого; не співвідносить тему розповіді з сюжетом; кількість речень у розповіді – до 6, не бажає спілкуватись і з дітьми, і з дорослими; проявляє ініціативність у 1-3 ситуаціях, вступає в бесіду лише після заохочення дорослого. Сума балів за всіма показниками нижча 14.

Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що на високому рівні підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі було 9,6% дітей експериментальної (далі ЕГ) та 12,0% - контрольної груп (далі КГ). На достатньому рівні було виявлено 18,6% дітей ЕГ та 20,0% - КГ. Переважна більшість дітей засвідчили задовільний (34,1% ЕГ та 36,2% КГ) та низький (37,7% ЕГ та 31,8% дітей КГ) рівні.

Безпосередньо формувальному етапу експерименту передував підготовчий етап, метою якого було: підготувати вихователів експериментальних груп до роботи з дітьми із зоровим відхиленням в організованому методичному семінарі: «Підготовка дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в школі». У циклі прочитаних лекцій знайомили вихователів з особливостями зору дітей дошкільного віку та можливими відхиленнями щодо його розвитку, методикою підготовки їх до школи. На практичних заняттях вихователі розробляли конспекти індивідуальних занять, дидактичні ігри, вправи; обговорювали методи та прийоми ефективної підготовки дітей із зоровими відхиленнями до навчання у школі.

На формувальному етапі експерименту було розроблено модель і методикою підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі, яка обіймала три послідовні етапи: когнітивно-

збагачувальний, репродуктивний, діяльнісно-творчий. На всіх етапах у комплексі реалізовувались такі педагогічні умови : забезпечення індивідуально-диференційованого навчання дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням; занурення дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням в активну пізнавально-ігрову діяльність; взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у підготовці дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

Метою першого, **когнітивно-збагачувального** етапу було: збагачення знань дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням про предметне і природне довкілля, формування уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості предметів і об'єктів довколишнього світу, вміння орієнтуватись у просторі за показом дорослого. На цьому етапі з дітьми проводились спостереження за об'єктами і предметами довкілля, природними явищами, цільові прогулянки, екскурсії (на кухню, пральню, медичний кабінет), індивідуальні та індивідуально-групові заняття.

Ключовим напрямом роботи на цьому етапі було: навчити дітей розпізнавати предмети і об'єкти, визначати їх характерні особливості, вміти з ними діяти. Діти виконували завдання на формування цілісності сприймання предметів і явищ (вправи «Знайди подібні», «Визнач зміни у послідовності предметів», «Що заховав художник?»), просторових відносин (вправа-диктант «Футбол»); їх вчили обстежувати предмет руками, розповідати про нього, називати (прийоми: обвідні рухи при виділенні форми предмета, накладання, прикладання). Збагачували сенсорний досвід дітей із зоровим відхиленням, спонукали їх лічити і об'єднувати в групи множини різних предметів: звуки дудочок, блимання лампи, листя на гілках, квітів у вазі, гудзиків на одязі, дірочок на черевиках. На заняттях використовували різноманітний ілюстративний матеріал, об'ємні об'єкти.

На цьому етапі проводилась корекційна робота з кожною дитиною індивідуально на випереджувальне ознайомлення їх з предметами і об'єктами довкілля (вправи «Малювання за контуром», «Обведення контуру», «Калькування»).

До роботи залучали батьків дітей із зоровим відхиленням. Вони разом з дітьми відвідували аптеку, оптику, магазин, бібліотеку, стоянку автомобілів, акцентували увагу на предметах, якими були наповнені об'єкти спостережень.

Кінцевим результатом роботи на цьому етапі передбачалась сформованість дій, спрямованих на розв'язання складних пізнавальних завдань.

Метою другого, **репродуктивного** етапу було: стимулювання дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням використовувати набуті знання під час групових занять та в іграх, орієнтуватись в просторі

не тільки за показом дорослого, а й по пам'яті, за зразком-схемою, словесною інструкцією.

З дітьми проводились дидактичні ігри, вправи, спрямовані на розвиток сприймання кольору, форми, величини предметів, просторового орієнтування, цілісного сприймання з врахуванням особливостей розвитку дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням («Прикрасимо серветку», «Зоологічне лото», «Метелики і квіти», «Виділення основного кольору пори року, доби», «Будівельник», «Знайди секрет», «Віднови так, як було», «Шелест лісу», «Шум моря», «Шум транспорту», «Звуки села»).

При плануванні занять враховували індивідуальний підхід до дітей із зоровим відхиленням (моделювання ігрової ситуації «Проведемо і посадимо в потяг ляльку Марійку», вправи «Кінець слова за тобою», «Додай потрібне слово»). Особливе місце в системі роботи з дітьми відводилось засвоюванню правил поведінки в товаристві однолітків, що забезпечувало вміння дітей співвідносити власні інтереси з інтересами інших, встановлювати партнерські стосунки (складання діалогу «Зустріч з товаришем на вокзалі»). З дітьми проводились спостереження, бесіди, індивідуальна робота, їх спонукали до виконання доручень, до чергувань (дидактична гра «Магазин», доручення «Розкажи дітям, як правильно складати речі в шафі», «Допоможи Катрусі пригадати пори року», «Допоможи Оленці винести іграшки на прогулянку»).

Кінцевим результатом роботи на цьому етапі передбачалось набуття здатності дитини застосовувати знання у практичній діяльності.

Метою третього, **діяльнісно-творчого** етапу було: стимулювання дітей до творчого використання набутих знань, умінь, навичок у різних видах діяльності.

Змістовий аспект роботи передбачав участь дітей у сюжетно-рольових іграх («Школа», «Салон краси»), прояв ініціативи під час чергувань, виконання щоденних обов'язків, самостійний вибір атрибутів до ігор. Дітей із зоровим відхиленням „занурювали” в активну пізнавально-ігрову діяльність. Задля цього вихователь використовував прийоми заохочення і підтримки ініціативності дітей у різних ситуаціях. Створювались ситуації, які вимагають предметної діяльності, використання особистісно-рольового підходу, наочного моделювання (драматизація дій, зображених на картині: «Помирись з товаришем», «Прибирання у квартирі» і уявно: «Покажи предмет певної величини»).

Дітям давали завдання скласти уявну розповідь з теми: «Школа, в якій я хочу вчитись», придумати історію про шкільне життя, створювали ситуації з метою закріплення умінь спілкування в соціальному середовищі такі, як «До тебе прийшли гості на день народження», «Ти прийшов в гості до свого друга», «На прийомі в лікаря», «Знайомство з товаришем

по парті в школі». Такі ситуації стимулювали дітей до оволодіння мовленнєвими засобами комунікації.

Організація роботи на третьому етапі сприяла самостійному використанню дітьми із зоровим відхиленням набутих знань: на заняттях (заняття-виставка «Виставка моделей одягу», заняття-подорож «Школа»), в педагогічних ситуаціях («Допомога вдома», «Ми помічники»), творчих іграх (сюжетно-рольових, іграх-драматизаціях, театралізованих іграх): «Сім'я», «Кондитерська фабрика», «Умій почекаати», «Два цапки», «Ріпка», «Колосок», «Колобок», «Рукавичка».

Батьки дітей із зоровим відхиленням були постійними партнерами у підготовці їх до навчання у школі: брали активну участь у розігруванні сюжетів казок, виготовляли атрибути до них, залучали дітей вдома до виконання доручень («Допоможи сервірувати стіл», «Відміряй борошно для тіста»), разом з дітьми відвідували школу. Кінцевим результатом роботи на цьому етапі передбачалась здатність дитини проявляти особистісну активність у всіх специфічно дитячих видах діяльності.

По закінченні формувального етапу експерименту було проведено прикінцевий зріз для з'ясування ефективності розробленої моделі і методики підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі (див. таблицю).

Таблиця

Порівняльні дані сформованості рівнів підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в школі (у %) на констатувальному та прикінцевому етапах

Групи	Рівні							
	Високий		Достатній		Задовільний		Низький	
	до	після	до	після	до	після	до	після
ЕГ	9,6	28,9	18,6	37,8	34,1	24,4	37,7	8,9
КГ	12,0	17,9	20,0	31,0	36,2	26,6	31,8	24,5

Таблиця засвідчує значні позитивні зрушення у підготовленості дітей експериментальної групи із зоровим відхиленням до навчання у школі: високого рівня підготовленості до навчання у школі досягли 28,9% (було 9,6%) дітей; достатнього рівня – 37,85 дітей (було 18,6% дітей); задовільний рівень засвідчили 24,4% (було 34,1%) дітей, на низькому рівні залишилось 8,9% (було 37,7%) дітей.

У контрольній групі на прикінцевому етапі високого рівня підготовленості дітей із зоровим відхиленням до навчання у школі досягли 17,9% (було 12,0%) дітей; достатнього рівня 31,0% (було 20,0%) дітей; задовільний рівень виявлено у 26,6% (було 36,2%) дітей; на низькому рівні залишилося 24,55 (було 31,8%) дітей.

З метою перевірки ефективності експериментальної методики було

проведено статистичний аналіз отриманих даних за критерієм Стьюдента, що підтвердило дієвість запропонованої методики підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

Результати дослідження дали підстави дійти таких **висновків**:

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі: визначено й обґрунтовано педагогічні умови, розроблено експериментальну методику, виявлено рівні підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

1. Підготовка до навчання у школі - цілеспрямований, систематичний процес оволодіння дітьми знаннями, вміннями і навичками в поєднанні з усіма процесами життєдіяльності дошкільника, завдяки чому формується комплексна готовність до систематичного навчання у школі, яка включає фізичний розвиток, психологічні якості, пізнавальні здібності, загальний розвиток, особливості поведінки, пізнавальні інтереси і мотиви поведінки.

2. Інклюзивна освіта – цілісне входження дитини з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір, який забезпечує розвиток її потенціалу, відповідає її потребам і можливостям, формує здатність до пізнавальної діяльності. Інклюзивне навчання передбачає створення умов для отримання, засвоєння і використання знань, умінь і навичок дітьми з особливими освітніми потребами в різних видах діяльності. Діти із зоровим відхиленням - це діти з особливими освітніми потребами, які сприймають довколишній світ ушкодженим зором.

3. Підготовленість дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі розуміємо як складне динамічне інтегральне утворення, що характеризується сукупністю теоретичних знань і практичних умінь з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, ступеня і характеру зорового відхилення, що виступають підґрунтям формування різних компетенцій, умінь і навичок, необхідних для успішного навчання у школі та передбачає: фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний розвиток дитини, готовність до взаємодії з довколишнім світом, розвиток специфічних видів діяльності дошкільників, які визначають і забезпечують легку адаптацію дитини до нового соціального статусу і є фундаментальними для дошкільного дитинства.

4. У процесі аналізу програм виховання і навчання дітей дошкільного віку з'ясовано, що в них здебільшого відсутні завдання для роботи з дітьми з особливостями розвитку, не враховуються ці особливості в підготовці дітей із зоровим відхиленням до навчання в школі. Результати анкетування батьків дітей із зоровим відхиленням свідчать про те, що вони пріоритетним вважають навчання своїх дітей у загальноосвітній школі нарівні з дітьми без зорових відхилень.

5. Визначено критерії рівнів підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі: мотиваційно-вольовий, когнітивний, комунікативно-мовленнєвий з відповідними показниками. За кожним показником у межах кожного критерію було зроблено діагностувальні методики і завдання на виявлення вихідного рівня підготовленості дітей із зоровим відхиленням до навчання у школи. Виявлено й схарактеризовано рівні підготовленості дітей із зоровим відхиленням до навчання у школі: високий, достатній, задовільний і низький. З'ясувалось, що більшість дітей старшого дошкільного віку перебували на задовільному та низькому рівнях.

6. Визначено педагогічні умови підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в школі: забезпечення індивідуально-диференційованого навчання дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням; занурення дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням в активну пізнавально-ігрову діяльність; взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї у підготовці дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

7. Розроблено модель підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі, яка обіймала три етапи: когнітивно-збагачувальний, репродуктивний, діяльнісно-творчий. На кожному етапі реалізовувались педагогічні умови та експериментальна методика підготовки дітей до навчання у школі, було проведено різні форми і види роботи з дітьми: індивідуальні та індивідуально-диференційовані заняття, екскурсії, дидактичні ігри і вправи, педагогічні ситуації; з дітьми проводились вправи на зміцнення м'язів очей. Було залучено до співпраці з дошкільним навчальним закладом сім'ї, які виховують дітей із зоровим відхиленням.

8. За результатами прикінцевого зрізу, високого рівня підготовленості дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі в експериментальній групі досягли 28,9 % дітей (було 9,6%), достатній рівень виявлено 37,8 % дітей (було 18,6%), на задовільному рівні стало 24,4% дітей (до навчання було 34,1); на низькому рівні залишилось 8,9 % (до навчання було 37,7 %). Отже, за всіма показниками у дітей експериментальної групи відбулися відчутні позитивні зміни.

Виконана робота не вичерпує всіх актуальних питань досліджуваної проблеми. Перспективу дослідження вбачаємо у підготовці студентів випускних курсів спеціальності «Дошкільна освіта» до роботи з дітьми із зоровим відхиленням.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

1. Вертугіна В. М. Готовність шестирічок з вадами зору до навчання в школі / Валентина Миколаївна Вертугіна // Наук. вісн. Південноукр. держ. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського : Пед. та психол. науки : зб. наук. пр. /

Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2004. – № 8/9. – С. 30–33.

2. Вертугіна В. М. Організація корекційно-виховної роботи у спеціальному дошкільному закладі / Валентина Миколаївна Вертугіна // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. – Чернівці, 2005. – Вип. 255. – С. 16–21.

3. Вертугіна В. М. Впровадження ідей народної педагогіки у процес роботи з дошкільниками з вадами зору / Валентина Миколаївна Вертугіна // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : Педагогіка та психологія : зб. наук. пр. / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2005. – Вип. 256. – С. 31–36.

4. Вертугіна В. М. Використання традицій етнопедагогіки у роботі з дітьми з вадами зору / Валентина Миколаївна Вертугіна // Українська етнопедагогіка у контексті розвитку сучасних теорій виховання та навчання / за ред. Н. Лисенко. – Івано-Франківськ, 2005. – С. 229–235.

5. Вертугіна В.М. Роль сім'ї у підготовці дітей з вадами зору до школи / Валентина Миколаївна Вертугіна // Вісн. Прикарпат. ун-ту : Педагогіка. – 2008. – Вип. XXII/XXIII. – С. 247–251.

6. Вертугіна В. М. Проблема навчання і виховання дітей з патологією зору за межами спеціального дошкільного закладу / Валентина Миколаївна Вертугіна // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту. Спецвип. : пед. науки : зб. наук. пр. : у2-х т. / за заг. ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Миколаїв, 2008. – Т. 2 : Проблеми перед шкільної освіти в сучасних умовах. – С. 49–54.

7. Вертугіна В. М. Впровадження ідей В.О.Сухомлинського в практику роботи з дітьми з вадами зору / Валентина Миколаївна Вертугіна // Наука і освіта. – 2008. – № 6. (спецвип. Проект А. М. Богуш «До 90 років з Дня народження В. О. Сухомлинського»). – С. 18–21.

8. Вертугіна В. М. До проблеми педагогічного забезпечення підготовки дітей з зоровим відхиленням до навчання в загальноосвітній школі / Валентина Миколаївна Вертугіна // Наук. вісн. Мелітоп. держ. пед. ун-ту імені Богдана Хмельницького. Сер.: педагогіка : зб. наук. пр. – 2010. – № 5. – С. 254–259.

9. Вертугіна В. М. Гра як засіб формування соціального благополуччя дітей дошкільного віку з відхиленням зору / Валентина Миколаївна Вертугіна // Наукові записки. Сер.: психол.-пед. науки : зб. наук. пр. / Ніжин. держ. ун-т імені Миколи Гоголя ; [за заг. ред. Є. І. Коваленко]. – Ніжин, 2011. – № 4. – С. 130–133.

10. Вертугіна В.М. Ігрова діяльність як засіб підготовки дітей з відхиленням зору до навчання в загальноосвітній школі / Валентина Миколаївна Вертугіна // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. / Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2011. – Вип.1 (44). – С. 46–49.

11.Вертугіна В. М. Проблема здійснення індивідуалізації навчання і виховання дітей з відхиленням зору в умовах інклюзивної освіти / Валентина Миколаївна Вертугіна // Обрії. – 2011. – № 1. – С. 74–75.

12. Вертугіна В. М. Передшкільна освіта дітей з відхиленням зору в умовах сьогодення. / Валентина Миколаївна Вертугіна // Теорія та методика навчання та виховання: зб. наук. пр. / ХНПУ імені Г. С. Сковороди ; за заг. ред. А. В. Троцько. – Х., 2011. – Вип. 30. – С. 13–19.

13.Вертугіна В. М. Софія Русова про виховання дітей з особливими потребами / Валентина Миколаївна Вертугіна // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту імені Т. Г. Шевченка. Сер. : пед. науки / Чернігів. нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка; гол.ред. М. О. Носко. – Чернігів, 2011. – Вип. 93. – С. 41–43.

14. Вертугіна В. М. Особливості сприймання творів художньої літератури дітьми старшого дошкільного віку з відхиленням зору / Валентина Миколаївна Вертугіна // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, Ін-т педагогіки НАПН України. – Кам'янець –Поділ., 2012. – Вип. 12. – С. 467–472.

15. Вертугіна В. Н. Состояние подготовки детей дошкольного возраста с отклонением зрения к обучению в общеобразовательной школе / Валентина Николаевна Вертугіна // Наука вчера, сегодня, завтра : материалы II междунар. заоч. науч.-практ. конф. (24 июля 2013 г.). – Новосибирск, 2013. – С. 84–90 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sibac.info/2009-07-01-10-21-16/9700->

16.Вертугіна В. М. Педагогічне забезпечення підготовки дітей із зоровими відхиленнями до навчання в загальноосвітній школі / Валентина Миколаївна Вертугіна // Реалізація наступності дошкільної і початкової освіти : Всеукр. наук.-практ. конф. : зб. матеріалів / редкол.: К. І. Волинець, Н. В. Кудикіна, В. М. Вертугіна та ін. – К., 2009. – С. 87–89.

17. Вертугіна В. М. Формування життєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку як відображення організації освітнього процесу ДНЗ у світлі сучасних вимог/ Валентина Миколаївна Вертугіна // Information Tehnologies in Education for AII : зб. пр. Шостої Міжнар. конф. «Нові інформаційні технології в освіті для всіх : навчальні середовища» (22-23 листоп. 2011 р.). – К., 2011. – С. 506–512.

18.Вертугіна В. М. Інклюзивна освіта як складова гуманного виховання / Валентина Миколаївна Вертугіна // Гуманне виховання як формуюча складова сучасного змісту освіти : матеріали міжвуз. наук.-метод. конф. студентів, аспірантів, викладачів і науковців (Умань, 04 квіт. 2012 р.). – Умань, 2012. – С. 36–39.

19. Вертугіна В. М. Формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням / Валентина Миколаївна Вертугіна // Стандарти дошкільної освіти : дискурс науки і практики : матеріали Всеукр. наук. - практик. конф., (11 квіт. 2014 р., м.

Київ) / редкол.: В. О. Огнев'юк, Л. Л. Хоружа, В. І. Юрченко, Г. В. Беле-
нька. – К., 2014. – С. 59–65.

20. Вертугіна В. М. Особливості розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку з вадами зору / В. М. Вертугіна // Розкажіть онуку. - 1999.- №17-18 // [Бібліотечка вихователя дитячого садка]. - С. 2-6.

21. Вертугіна В. М. Виховання здорової особистості: погляди В.О.Су-
хомлинського і сьогодення / В. М. Вертугіна // Василь Сухомлинський у
діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту: Матеріали V Міжнародних та
XIX Всеукраїнських педагогічних читань в м. Донецьку, 11-12 жовтня
2012 р. – У 4-х т. – Т. 1. – Донецьк: Витоки, 2012.- С.137-141.

22.Вертугіна В. М. Взаємодія дошкільного навчального закладу і сім'ї
на етапі підготовки дітей з вадами зору до школи / Валентина Миколаївна
Вертугіна // Дошкільна освіта: теоретико – методичні аспекти: [навч. –
метод. посіб. / за заг. ред. Н. В.Кудикіної] / [укл. О. В. Коваленко, О. В.
Мартинчук]. – К., 2011. – С. 204–212.

23. Вертугіна В. М. Особливості розвитку ігрової діяльності дітей з
особливими освітніми потребами / В. М. Вертугіна. – Ігрова діяльність у
дошкільній освіті п'ятирічних дітей (педагогічний супровід до
програми«Дитина»: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. Н. В. Кудикіної. – К.,
2011. – 220 с. (авт. с. 197–216).

24.Вертугіна В. М. Діти з особливими потребами // Методичні
рекомендації до Програми виховання і навчання дітей від двох до семи
років «Дитина» / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-є вид., доопр. та доп. – К.,
2012. – 400 с. - С. 291- 307. [Лист ПТЗО №1.4/18-Г-474 від 05.07.2010 р.]

АНОТАЦІЯ

**Вертугіна В. М. Педагогічні умови підготовки дітей старшого до-
шкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі. –
Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі
спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Державний заклад «Півден-
ноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинсько-
го», Міністерство освіти і науки України. – Одеса, 2014.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі підготовки дітей
старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.
Науково обгрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови
підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до
навчання у школі; визначено поняття «підготовленість дітей старшого до-
шкільного віку із зоровим відхиленням до навчання в школі»; уточнено
поняття «інклюзивна освіта», «діти із зоровим відхиленням». Виявлено
показники, критерії і рівні підготовленості дітей старшого дошкільного
віку із зоровим відхиленням до навчання у школі. Розроблено й експери-

ментально апробовано модель і методику підготовки дітей старшого дошкільного віку із зоровим відхиленням до навчання у школі.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, підготовка до школи, старший дошкільний вік, діти із зоровим відхиленням, педагогічні умови.

АННОТАЦИЯ

Вертугина В. Н. Педагогические условия подготовки детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением к школе. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского». Министерство образования и науки Украины – Одесса, 2014.

Диссертация посвящена проблеме создания педагогических условий для обучения детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением.

В диссертации научно обоснована сущность и структура феномена «подготовленность детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением к обучению в школе»; уточнено понятие «инклюзивное образование», «дети со зрительным отклонением». Разработана экспериментальная модель и методика подготовки детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением к школе. Определены и обоснованы педагогические условия подготовки детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением к школе (обеспечение индивидуально-дифференцированного обучения детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением; погружение детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением в активную познавательно-игровую деятельность; взаимодействие детского сада и семьи в подготовке детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением к обучению в школе).

Определены критерии (мотивационно-волевой, когнитивный, коммуникативно-речевой), показатели (наличие у детей мотивов к обучению в школе, умение детей действовать по правилам; произвольность поведения детей; осведомленность детей о предметной среде; осведомленность детей о природной среде, наличие элементарных математических представлений; владение детьми нормативной речью, умение детей связно выражаться, наличие умений общаться в социальной среде) подготовленности детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением к обучению в школе

Выявлены и охарактеризованы уровни подготовленности детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением к школе (высокий, достаточный, удовлетворительный, низкий).

Экспериментальные данные подтвердили эффективность разработанной модели и методики подготовки детей старшего дошкольного возраста со зрительным отклонением к школе.

Полученные результаты могут быть использованы в работе воспитателей дошкольных образовательных учреждений, а также для усовершенствования программ обучения и воспитания детей дошкольного возраста, преподавателями высших педагогических учебных заведений во время преподавания учебной дисциплины «Дошкольная педагогика», студентами во время прохождения педагогической практики, в системе последиplomного образования во время проведения курсов повышения квалификации дошкольных работников.

Ключевые слова: инклюзивное образование, инклюзивное обучение, подготовка к школе, старший дошкольный возраст, дети со зрительным отклонением, педагогические условия.

RESUME

Vertugina V. M. Pedagogical Factors of Training Senior Pre-school-age Children with Eye Deviation to Studying at School. – As a Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree (PhD) in Pedagogical Studies. Speciality 13.00.08 – Preschool Education. – State Institution “South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy”, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Odessa, 2014.

The thesis deals with the issue of training senior pre-school-age children with eye deviation to studying at school. The pedagogical factors of training senior pre-school-age children with eye deviation to studying at school have been theoretically substantiated and practically tested. The concept «preparedness of senior pre-school-age children with eye deviation to studying at school» has been defined. The notions «inclusive education» and «children with eye deviation» have been specified. The criteria, evaluative indicators and levels of preparedness of senior pre-school-age children with eye deviation to studying at school have been determined. The model and methodology of training senior pre-school-age children with eye deviation to studying at school have been elaborated and confirmed in the course of experimental teaching.

Key words: inclusive education, inclusive teaching, training for school, senior pre-school age, children with eye deviation, pedagogical factors.

Підп. до друку 22.11.2014. Формат 60x90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 пр.
Видавець Букаєв Вадим Вікторович
вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.
Тел. 0949464393, 0487431393 email - 7431393@gmail.com